

Under egen fana

Kapitel 1

Stockholm, mars 1889

Elin sitter rakryggad i det mörka tobaksdoftande kontoret. Pinnstolen skär in i ryggen, men hon ignorerar obehaget, måste visa sig tålig. Hon kastar en snabb blick mot golvuret ute i den öde redaktionssalen. Snart behöver hon komma hem till barnen, och till sin syster som vaktar dem. Men först måste hon få tjänsten. Annars kommer hon inte kunna sätta mat på bordet den här våren.

Mannen på andra sidan skrivbordet har talat länge nu. Han har presenterat sig som Herr Lueger och är enligt egen utsago tidningens redaktionssekreterare. Ännu har han inte nämnt tjänsten hon är där för. Han lutar sig tillbaka i fåtöljen, men släpper henne inte med blicken.

"Så nu när alla på något sätt har berövats sin frihet är det upp till mig att få ut tidningen."

Han ser ut som om han vill ha bifall, så hon nickar.

"Branting säger alltid att John Engström är den mest intelligenta arbetaren han träffat. Men att ådra sig en häktning där borta vid Ladugårdsgärdet, och sedan bli slängd i en dragig cell och få lunginflammation så att han blir arbetsoduglig, det låter väl inte så intelligent, eller vad säger hon?"

Elin vet inte vad hon ska svara. Hon knyter händerna i knät. Varför pratar han illa om hennes John?

"Och nu har vi Branting bakom galler också! Det betyder att tre av våra starkaste sitter fängslade!" Lueger tvinnar mustaschen och betraktar henne. "Ja, den fjärde lyckades som vanligt tala sig fri. Snabbt som ögat drog han till Köpenhamn. Antar att det är den där 'fria kärleken' som drar."

Elin vet inte vad hon ska säga. Förstår inte varför mannen nu även talar illa om hennes svåger.

Lueger ler. Han har små smala ögon, inte helt olik en spinnande katt. Vad hade Branting tyckt om att sekreteraren betar sig som om han ägde tidningen? tänker hon.

"Engströms position här på tidningen är expeditören."

Äntligen talar han om tjänsten! Hon nickar igen, sätter sig rakare i ryggen på den hårda stolen.

"Men hon förstår att hon inte kan få samma tjänst?"

"Hursa?" svarar Elin innan hon hinner hejda sig. "John har instruerat mig, jag vet vad som behöver göras. Instämpling, arkivering, ansvara för den dagliga kontakten med tryckeriet, beställa affischer, läsa korrektur och ..."

Han viftar avvärjande.

"De fruntimmer som hjälper till här är hustrur till tidningens trogna medarbetare, precis som Elin själv. De gör det solidariskt, av sitt hjärtas lust, obetalt. För sakens skull. Städar, tvättar, et cetera, sysslor som passar fruntimmer." Han viftar ut mot redaktionslokalen där de mörka pulpeterna glänser i skenet från oljelamporna.

"Men jag trod..."

"Det förstår hon väl att ett fruntimmer inte kan utföra samma tjänst som en karl! Kan hon ens läsa? Vet hon att tjänsten kräver synnerligen goda kunskaper i det svenska språket, förståelse för kampen, för vad Socialdemokraterna vilja? För stora politiska frågor som hon näppeligen kan förstå med sitt lilla huvud."

Elin knyter händerna tills knogarna vitnar, men säger inget. Hon behöver bli godkänd.

"Hon vet väl vad som hände kvinnan här igår? Bara några kvarter bort." Lueger viftar mot fönstret.

Elin nickar avvaktande. Alla har läst om kvinnan som hittades livlös i en gränd. Elin har inte kunnat släppa tanken på vad som ska hända med kvinnans fyra små barn. Föräldralösa ungar klarar sig inte länge i staden. Inte heller om de utackorderas på landet. Men varför Lueger tar upp denna sorgliga händelse nu förstår hon inte.

"Mördad." Lueger lägger fingertopparna mot varandra och ser intensivt på henne.

"Alla vet hur hon blev uppsprättad. Men vet fru Engström varför?"

Utan att vänta på svar lutar han sig framåt och fortsätter.

"För att hon var på väg till ett café där de diskuterar politik. Det retar upp folk. Sår oro i leden. Det borde ni tänka på." Lueger betraktar henne. "Jag har sett er på de allmänna

mötena. Det är inte så lätt att undgå det enda fruntimret i församlingen. Att John framhärdar i att släpa er med sig till vareviga sammankomst går bortom mitt förstånd."

Elin minns med ens varifrån hon känner igen mannen. Han talar aldrig själv på mötena men håller sig nära den innersta kretsen. John skulle aldrig tala illa om en kamrat, det vet hon. Men rynkan i pannan när John ogillar någon avslöjar vad han känner. Hennes svåger däremot skräder inte orden:

"Kappvändaren", kallar han Lueger, denne man som nu verkar tro att han styr hela redaktionen när de modiga agitatorerna har gripits av polisen med lösa anklagelser om att kritisera regeringen eller att trampa ner kornas gräs på ladugårdsgärde. "Så snart den sluge fan får chansen kommer han gå över till de liberala, ta med sig alla våra slagord och lägga till ordet frihet."

Tanken på svågerns ord får henne att bli morsk.

"Ge mig ett korrektur", säger hon och sträcker fram handen. »Så ska jag visa att jag är minst lika flink i rättstavning som min make."

Lueger ser förbluffad på henne. Sedan sträcker han sig utan ett ord efter ett tättskrivet ark från en hög på bordet. Han ögnar igenom det innan han räcker det till henne.

"Nåväl, låt oss se om hon kan upptäcka de nio felen på denna sida. Klarar hon uppgiften är tjänsten hennes. Tills John kommer tillbaka."

Hon läser snabbt. Sedan vänder hon på arket och pekar ut fjorton stavfel. Lueger blir röd om kinderna.

"Naturligtvis visste jag att det var fjorton misstag." Nervöst tvinnar han mustaschen som har börjat sloka. "Nåväl, jag är en man av mitt ord. Ni kan börja i morgon. Men jag måste varna er. Skribenterna får under inga omständigheter veta att det är ni som läser korrektur. De vill inte bli rättade som små gossar av sin guvernant. Vi säger att det är jag som läser."

Hon nickar.

"Och arvodet?"

Mannen rynkar pannan, tycks överlägga med sig själv.

"Hälften av Engströms", säger han till sist. "Och då är jag generös."

Elin öppnar munnen för att protestera men Lueger fortsätter bestämt.

"Då ska ni även hjälpa till att städa. Här ska se snyggt ut."

Elin sneglar ut mot redaktionen där hyllor och fönsterbänkar är överbelamrade med dammiga tidningshögar och boktravar. Sedan nickar hon. Hälften är inte den ersättning hon har hoppats på, men det är bättre än att arbeta utan någon lön alls.

"En sak till måste hon lova mig! Jag vill ge er tjänsten. För Johns skull. För att jag är en god man som tror på att hjälpa de som är i nöd."

Och för att det var Anna Brantings förslag, tänker Elin.

Lueger lägger huvudet på sned och böjer sig närmare. Hans andedräkt luktar illa, men hon rör sig inte en tum.

"Jag säger inte till er kvinnor hur ni ska klappa tvätt och fålla kjolar, eller hur?"

Han lägger en hand på hennes, tvingar in sin blick i hennes. Men hon viker inte undan, trots att illamåendet väller upp.

"Fortsätt för all del att stötta er make. Fortsätt sy fanor och koka kaffe. Och fostra nya starka män. Men organisera er inte. Låt männen sköta kampen. Har vi ett avtal?"

Hon kniper ihop munnen. Till slut släpper han taget och lutar sig tillbaka. Elin drar djupt efter andan. Sedan reser hon sig.

"Så vi har ett avtal?" upprepar Lueger och tvinnar sin mustasch.

"Ni har rätt i att jag är flink på att sy fanor, koka kaffe, sköta hem och fostra barn. Men kampen, min herre, är alla levande människors lika rättighet. Så jag tänker fortsätta läsa, diskutera, gå på möten ..."

"Men ingen fruntimmersförening! Organisera er inte. Det väcker ont blod." Han sträcker fram handen.

Hon skakar mannens hand, men säger inget. För vad ska hon säga? Hemma väntar fem hungriga barn och en febersjuk make med sot i lungorna.

Ute på trappan blir hon stående. Mörkret har suddat ut alla färger och konturer. En skylt gnisslar i vinden, annars är det tyst. Elin tar ett djupt andetag av den kalla luften, ignorerar stanken av urin, och börjar gå. Klackarna ekar mellan husfasaderna. Hon ångrar att hon lånade kängorna. Halmen som ska fylla ut dem har tryckts ut i kanterna och nu glappar de.

Snart hörs musik och grova skratt. Längre fram skymtar klungorna utanför de stimmiga krogarna. Hon hukar och drar sjalen tätare om sig när hon passerar. Männen visslar, skrålar. Ropar åt henne att göra dem sällskap. Hon ökar på stegen.

Någon väser efter henne:

"Schas då, skygga lilla katta! Det här är ändå ingen plats för kvinnfolk!"

Elin biter ihop käkarna och skyndar vidare.

Inte än, tänker hon. Inte idag. Men snart kommer ni få vänja er vid att staden blir en plats även för kvinnfolk.

Genast ekar Luegers röst i bakhuvudet: *"Ingen fruntimmersförening! Organisera er inte. Det väcker ont blod."* Hon kan inte låta bli att undra över hans hätska ord. Att fruntimmer skulle bilda egna föreningar har aldrig varit på tal, såvitt hon vet. Visserligen blev hon förvånad när mursmäckorna inte fick gå med i murarnas förening. Men John förklarade att det bara var en tidsfråga. *"För kampen hör alla arbetare till, män såväl som kvinnor. Allas behov ska tillgodoses. Alla är lika mycket värda."* Hon nickar för sig själv. Med en gemensam kamp kommer det aldrig behövas några kvinnoorganisationer. – Så varför är Lueger så angelägen om att varna henne?

Framför henne smalnar gränden av och hon saktar in. Luften är kallare här, tjocka dimstråk hänger i luften och kullerstenarna är hala. Hon går mitt i vägen för att undvika portuppgångarna och de som gömmer sig där. Ljudet av en flaska som krossas får henne att rycka till. Hon samlar ihop kjolarna och ökar på stegen, beredd att springa om så behövs.

Från en tvärgränd hörs det trygga klappandet från droskhästar på avstånd och hon svänger snabbt in under ett valv. Långt där framme där den trånga gränden slutar skymtar äntligen den breda, upplysta gatan som leder hem.

En ångande hästspillning mitt i vägen får henne att tvärstanna. Hon tar ett steg åt sidan. I ögonvrån ser hon något röra sig helt nära. En skepnad lösgör sig ur skuggorna. Dunsten av sur alkohol och otvättad kropp når henne innan hon hinner reagera.

I nästa stund klämmer någon åt runt hennes handled med ett fast grepp.